

FAGFORENINGSFORAKT: I likhet med ledelsen i flere av fagforbundene feilbedømte ledersjiktet i LO den internasjonale oljeindustriens inngrodde motstand mot arbeidstakerinnflytelse og dens dype forakt for fagbevegelsen. Bildet til v. viser LO-ledelsen i 1977: Tor Aspengren, Odd Højdahl, Einar Strand, Leif Haraldseth og Tor Halvorsen.
Foto: Arbeiderbladet / Arbark

LOs organisasjons-fiasko i oljeindustrien

TERJE JOHANSEN

OG NYKOMMEREN NOPEFS BEMERKELSESVERDIGE FRAMGANG

LOs nestleder Leif Haraldseth la ikke fingrene imellom da han åpnet NOPEFs første landsmøte på Bryne den 27. oktober 1977: «Den internasjonale oljeindustrien har ikke forstått eller vil ikke forstå hvilke spilleregler som gjelder, og nekter å samarbeide. Dette vil ikke fagbevegelsen lenger akseptere,» sa han.

NOPEF skulle være LOs spydspiss i den videre kampen for å vinne tilslutning og innflytelse innenfor oljeindustrien.
Som formann i organisasjonskomiteen hadde Haraldseth vært sentral da LO overførte organisasjonsansvaret for boreplattformene fra Norsk Arbeidsmandsforbund til Norsk Sjømannsforbund i februar 1973. Han hadde hatt mye med oljebransjen å gjøre og hadde truffet amerikanske oljefolk ved flere anledninger.
- Jeg fikk inntrykk av at de betraktet oss i LO som representanter for den norske mafia, uttalte han ved en annen anledning.

Som formann i LOs organisasjonskomite la Leif Haraldseth stor vekt på Boreriggeierforeningens forsikringer om at forholdene i oljeindustrien ville normaliseres når organisasjonsansvaret for boreplattformene ble overført fra Norsk Arbeidsmandsforbund til Norsk Sjømannsforbund i februar 1973. Haraldseth som skulle gå helt til topps i LO-systemet, fulgte utviklingen i oljebransjen fra tidlig i 1970-årene.
Foto: Arbeiderbladet / Arbark

Amerikanernes allergi mot fagorganisering var velkjent, men dette var likevel bare en del av forklaringen på den tradisjonelle fagbevegelsens organisasjonsfiasko i oljeindustrien i 1960- og særlig i 1970-årene.

Det var ikke bare offshore LO-forbundene stanget hodet i veggen. LOs hegemoni var under press fra flere kanter. Endringsprosesser i ulike deler av det norske samfunnet påvirket utviklingen; utdanningsnivået holdt på å forandre seg, det samme gjorde arbeidstakernes sosiale og politiske holdninger.

Holdningen til fagorganisering var heller ikke like stabil som før. Mange irriterte seg over det tette samarbeidet mellom LO og Arbeiderpartiet, og det dukket opp nye, konkurrerende arbeidstakerorganisasjoner. På den andre siden presset venstregrupperinger på for å få LO til å skjerpe tonen overfor bedrifter, arbeidsgiverorganisasjoner og myndigheter.

Rogalendingers inngrodde mistro til arbeiderbevegelsen er godt dokumentert (se AHRs årbok 2015), men det var ikke bare rogalendingene som vendte LO ryggen. LO-forbundene møtte like sterk motstand på de landbaserte oljearbeidsplassene som i den rogalandsdominerte offshoreindustrien. Og ikke sjelden var det tidligere LO-medlemmer som reserverte seg og agiterte mot LO-tilknytning. Ved raffineriene og i petrokjemisk industri gikk Kjemisk forbund (NKIF) på det ene forsmedelige nederlaget etter det andre. LO-ledelsen kom etter hvert i villrede om hvordan saken skulle gripes saken an.

I hvilken grad hadde LO og forbundene seg selv å takke for at organisasjonsarbeidet i den nye industrisektoren gikk som det gikk?

La oss først se nærmere på hva som skjedde på raffineriene.

NORSKE RAFFINERIER

- Mongstad-raffineriet nord for Bergen drives av Statoil, har en årskapasitet på ca. 10 millioner tonn og er Norges største råoljeraffineri. Raffineriet ble satt i drift 1975 med store utbygginger på slutten av 1980-tallet.
- Shell-raffineriet i Sola ble nedlagt i år 2000 etter 32 års drift. Raffineriet hadde en årskapasitet på 2,5 millioner tonn råolje.
- Esso-raffineriet på Slagentangen ved Tønsberg har en årskapasitet er ca. 40 mill fat, tilsvarende 5,5 mill. tonn råolje. Raffineriet ble åpnet 8. juni 1961.
- Vallø-raffineriet var i drift fra 1905 til 1993, med et avbrekk fra 1945 til 1950. Kapasiteten var begrenset.

(Wikipedia)

De første oljeleterne dukket opp i den norske delen av Nordsjøen i første halvdel av sekstiåra. Seismiske undersøkelser startet for alvor i 1963, og den første letebrønnen ble boret sommeren 1966. Da hadde produksjonen ved Esso-raffineriet på Slagentangen pågått over fem år, og Shell var i full gang med å bygge et nytt oljeraffineri i Sola utenfor Stavanger. Shell-raffineriet ble åpnet våren 1968, og midt i syttiåra kom enda et raffineri - på Mongstad nord for Bergen.

-Umulig å få til tariffavtale på Slagentangen

Etter annen verdenskrig ble det snart klart at produksjonen ved det lille Vallø-raffineriet var for liten til å dekke økende etterspørsel, og planleggingen av et nytt og større raffineri startet i siste halvdel av femtiårene.

Esso-raffineriet på Slagentangen ved Tønsberg, hvor den tradisjonelle fagbevegelsen aldri fikk fotfeste.
Foto: Norsk oljemuseum

Oljeraffineriet på Slagentangen sto ferdig og ble satt i drift høsten 1960, men ble offisielt åpnet året etter. I byggeperioden arbeidet inntil 1500 personer ved anlegget; samtidig som det ble ansatt driftspersonell.

Som andre amerikanske oljeselskap hadde Esso aversjon mot fagorganisering. Å opprette tariffavtale var det ikke snakk om. I stedet introduserte raffineriets ledelse en tariff- og personalpolitikk etter amerikansk mønster – uten det tradisjonelle skillet

mellom arbeider og funksjonær. Det skulle være samme arbeidstid og pensjonsordning for alle ansatte, og en lønnspolitikk som var basert på individuell avlønning, konkurransedyktig med annen sammenliknbar industri.[1] Dette bidro til å legge lokk på diskusjonen om tariffavtale og forhandlingsrett blant de ansatte.

De ansatte fikk tidlig en klar forståelse av at ledelsen ikke ønsket at de skulle organisere seg, men de færreste opplevde dette som press fra bedriftens side, forteller tidligere ansatte. Esso bestrebet seg på å føre en personal- og lønnspolitikk som var så god at den gjorde krav og ønsker om å organisere seg overflødig.

«Det var interessant å registrere at de med tidligere erfaring fra tariffavtaler og praksis i norske industribedrifter, var blant dem som sterkest anbefalte å opprettholde Slagens lokale lønnsavtale og stå utenfor nasjonale arbeidstagerorganisasjoner,» heter det i bedriftens jubileumsbok.[2]

De ansatte var i stor grad rekruttert blant tidligere hvalfangere og sjøfolk. Mange av dem hadde motforestillinger mot LO, særlig på grunn av det nære forholdet til Arbeiderpartiet. De mente de hadde større påvirkningsmulighet om de sto uorganisert og «slapp å forholde seg til vedtak som ble tatt utenfor deres kontroll».[3]

Bortsett fra 4-5 mann som var rekruttert fra Herøya og meldte seg inn av ideologiske grunner, klarte Kjemisk forbund aldri å verve medlemmer på Slagentangen. Slik forholdene var, ble det umulig å få til tariffavtaler der, konkluderer forbundets senere leder Olav Støylen i 2016.

I følge jubileumsboka hadde Kjemisk forbund tariffavtale med raffineriet på Vallø, som lå noen kilometer borte. Da Valløraffineriet ble en del av Slagen-organisasjonen i 1964, ville operatørene der ha det samme lønnssystemet som på Slagentangen. Saken ble tatt opp med Kjemisk forbund, som «anbefalte Valløoperatørene å avvikle sin tilknytning til forbundet». Begrunnelsen var at Essos lønnssystem «ville skape problemer for forbundet i forhold til de øvrige medlemmene».[4]

Først midt i 1990-årene ble det stiftet en fagforening ved raffineriet: I 1996 organiserte ca. 100 av bedriftens 250 ansatte seg i PRIFO (senere Parat), med tariffavtale og forhandlingsrett.

«Nå er U.S.A. kommet til oss, Trygve,» sier statsminister Einar Gerhardsen til Trygve Lie på denne avistegningen som sto i Porsgrunns Dagblad etter åpningen av Esso-raffineriet i 1961. Amerikanske oljeselskap skulle i hvert fall skape problemer for norsk fagbevegelsen de neste tiårene.

Ønsket om større åpenhet rundt lønnsforholdene i bedriften var en av de viktigste grunnene. I 2005 gikk de inn i SAFE. Sivilingeniørene på raffineriet organiserte seg omsider i TEKNA.

Det blir benektet at bedriften drev med ufint spill da de ansatte besluttet å organisere seg i PRIFO. Men ledelsen «forsto aldri vitsen med å organisere seg, siden de ansatte hadde det så bra som de hadde».[5]

Shell ville ikke ha fagforening i Sola

Det var heller aldri aktuelt med tariffavtale ved Shell-raffineriet, som startet produksjonen våren 1968. Shell ville ikke ha noen organisering av personalet, og i de første årene ble det ikke tatt noen initiativ av de ansatte. Det fantes et kontaktforum, et såkalt samarbeidsutvalg, hvor spørsmål av felles interesse ble diskutert.

I 1972 ble det vedtatt at samarbeidsutvalget – som en prøveordning – skulle erstattes av et innstillingsutvalg og et avdelingsutvalg. Det førstnevnte bestod av ti medlemmer, utvalgt blant de ansatte. I avdelingsutvalget skulle det sitte fire representanter for de ansatte og tre oppnevnt av ledelsen.

De ansatte var likevel ikke fornøyd med tingenes tilstand. På et allmannamøte 20. juni 1974 ble det stiftet en husforening, planlagt og forberedt i hemmelighet. Initiativtakerne hadde hatt improviserte møter i garderoben ved bedriften.[6]

Direktøren fikk det glatte lag

Bedriftsledelsen bevilget saftige lønnstillegg til utvalgte personer etter at husforeningen var annonsert, antakelig for å forsøke å skape splittelse og usikkerhet.[7] Det hadde ingen virkning. Foreningen fikk navnet «Raffinerioperatøren», senere endret til Sola Raffineritekniker forening (SRTF). Foreningsstyret fikk i oppdrag å forhandle med bedriftsledelsen om lønnssystem og nivå, og det første møtet ble holdt i august 1974. I følge SRTFs årsberetning for 1974-75, ble forhandlingene ført i en åpen og forståelsesfull tone.

SRTFs første formann Per Egil Gjervik husker at ledelsen sto hardt på at foreningen og avtalen skulle ha lokal forankring, og ikke knyttes opp til landsomfattende ordninger. I ettertid fikk Gjervik høre at raffineridirektøren hadde fått det glatte lag i møte med Shell-ledelsen i Oslo. Det falt ikke i god jord at han hadde gitt etter og tillatt at de ansatte organiserte seg i et internasjonalt oljeselskap som Shell.[8]

I mellomtida hadde utbyggingen og bemanningen av oljeraffineriet på Mongstad kommet langt, og i løpet av våren 1974 ble det etablert kontakt mellom representanter for de ansatte ved alle de tre norske raffineriene – Rafinor på Mongstad, Esso-raffineriet på Slagentangen og Shell-raffineriet på Sola.[9] I tida som fulgte ble det holdt en serie fellesmøter hvor organisasjonsforhold og -muligheter ble diskutert. Representanter for Offshore Employee Committee (forløperen til Ekofisk-komiteen), med Øyvind Krovik i spissen, var med på mange av møtene og viste stor interesse for å finne en organisasjonsløsning sammen med raffineriansatte.

LO tar et initiativ og møter lite entusiasme

LO hadde fulgt utviklingen fra sidelinja og gjorde et organisasjonsframstøt denne høsten, da tillitsvalgte ved raffineriene ble invitert til kurs på Moi.[10] Der deltok blant andre LOs distriktssekretær i Rogaland Arne Li, hovedtillitsmann ved Karmøy Fabrikker, senere forbundsleder Olav Støylen fra Kjemisk forbund, Erling Høiland fra AOF og to representanter for Raffinaderiteknikernes Landssammenslutning i Danmark. Budskapet fra LO var at Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund var det rette forbundet til å organisere ansatte ved raffineriene, men de raffineriansattes representanter viste liten entusiasme for en slik løsning[11]. Utsendingene var ikke «innstilt på å gå inn i LO», men flere snakket varmt om et planlagt samarbeidsutvalg raffineriene imellom.[12]

Kjemisk forbund var ikke alene om å gjøre sine hoser grønne for ansatte i landbasert oljeindustri. Midt i syttiåra foregikk en heftig dragkamp om raffineriarbeidernes gunst. Norges Ingeniørorganisasjon (Nito), Det norske maskinistforbund og Norges Arbeidslederforbund (NALF) var andre aktuelle samarbeidspartnere.

Per Egil Gjervik og noen av de andre i styret arbeidet målbevisst for at SRTF skulle melde seg inn i Kjemisk forbund. De hadde god kontakt med LOs distriktssekretær Arne Li på kontoret i Stavanger, og på vårparten 1975 gjorde styret en formell henvendelse til Kjemisk forbund. Karmøybuen Olav Støylen som nå var blitt forbundssekretær i forbundet, svarte at NKIF var «villig til å opprette en egen selvstendig avdeling ved Shell-raffineriet». Han understreket at forbundet ikke ville «blande seg inn i forhandlinger» uten at foreningen – *avdelingen* - ba om det.[13] Brevet ble referert og kommentert på et tillitsmannsmøte, som mente saken burde «diskuteres videre mellom representanter fra NKIF og styret i SRTF inntil vilkårene for medlemskap er helt klarlagt». Den endelige beslutningen måtte årsmøtet eller et ekstraordinært årsmøte ta.[14]

Som Kjemisk forbunds representant fikk karmøybuen Olav Støylen tidlig erfare at forholdene i oljeindustrien ikke var som i andre bransjer. Støylen var forbundssekretær, nestleder og leder NKIF.
Foto: Arbark

Per Egil Gjervik hadde lenge tro på at de ansatte ved Shell-raffineriet i Sola ville melde seg inn i Kjemisk forbund.
Foto: Terje Johansen

«Nødvendig å være ubundet»

Sommeren 1975 oppnevnte SRTF et tomanns utvalg, som fikk i oppdrag å ta kontakt med foreninger som ikke var tilsluttet LO, og utrede alternative organisasjonsløsninger.[15] Ingen av de to som satt i utvalget var begeistret for LO. Utvalget la til grunn at SRTF hadde vedtektsfestet partipolitisk nøytralitet som prinsipp og understreket at det var «nødvendig å være ubundet av partipolitiske programmer». Utvalget mente partipolitisk engasjement ofte førte til motsetninger og hadde negativ virkning på arbeidsmiljø, samarbeid og sosiale forhold. I september 1975 foreslo utvalget at foreningen burde knytte seg til YS, som planla å etablere en ny hovedorganisasjon i løpet av 1976.[16]

De Phillips-ansattes talsmann Øyvind Krovik, som også var svært negativt innstilt til fagbevegelsen, ble en viktig påvirkningsagent i organisasjonskampen, både offshore og på raffineriene. Da han ble invitert til et informasjonsmøte med NKIF på Shell-raffineriet 29. oktober 1975, trommet han på kort varsel sammen til et møte med representanter for Nito, NALF og Maskinisforbundet på Phillips-basen i Tananger to dager før.[17] Kjemisk forbund var i ferd med å bli spilt ut over sidelinja.

Oljegruppen vil ha full frihet

Oljegruppen, som de samarbeidende foreningene nå kaller seg, konsentrerer oppmerksomheten om Nito, Maskinistforbundet og NALF. Likevel later det til at oljegruppens medlemmer også er på vakt foran de første reelle organisasjonsdrøftelser med «de frie fagforeningene».[18] At de lokale foreningene må stå helt fritt i forhandlinger med bedriften, framstår som et slags ultimatum. På selve møtet kommer nok en gang prinsippene om full selvstendighet og partipolitisk nøytralitet i for-

grunnen, men det blir også diskutert kontingent, streikefond og juridisk bistand. Nito, NALF og Maskinistforbundet lover å legge fram et forslag til organisasjonsmønster i løpet av 1. kvartal 1976.[19]

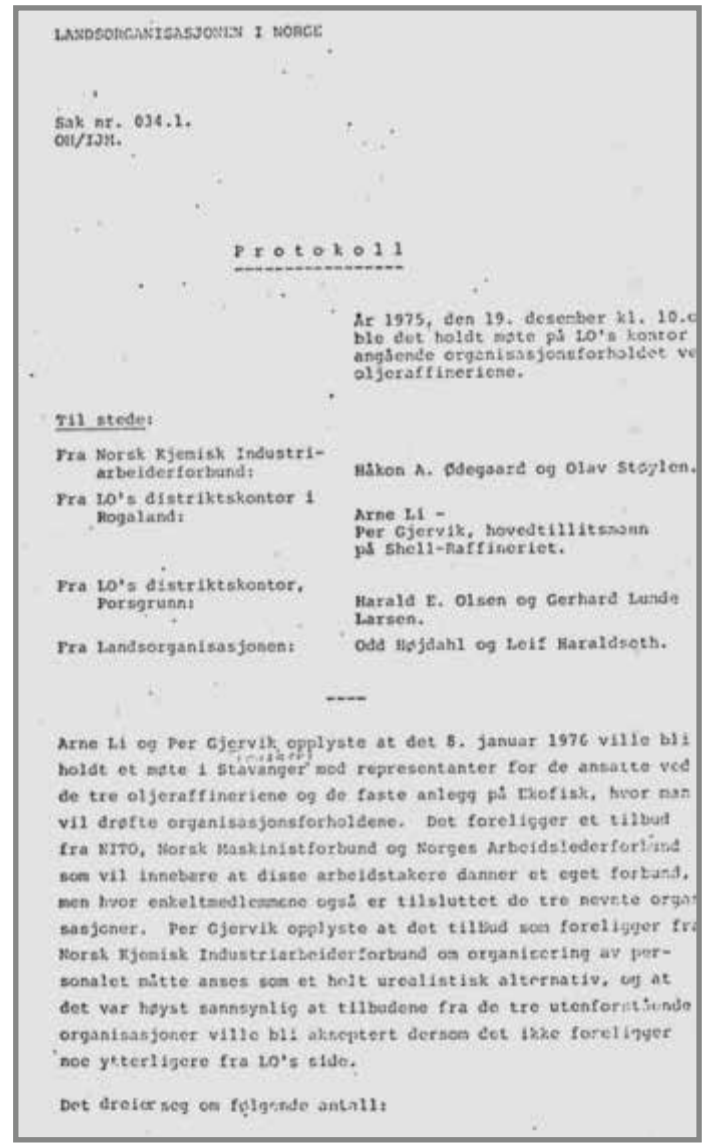
LO åpner for nytt oljeforbund

Til tross for motbør fra andre i foreningen trodde SRTFs Per Egil Gjervik fortsatt at LO-medlemskap var mulig, og holdt kontakten med LOs distriktssekretær i Stavanger. Sonderingene med Nito, NALF og Maskinistforbundet skapte liten begeistring på Youngstorget. LO var opptatt av å finne mottrekk, og den 19.desember 1975 ble Gjervik invitert til et møte på Folkets Hus i Oslo for å drøfte organisasjonssituasjonen i oljeindustrien. LO-toppene Odd Højdahl og Leif Haraldseth var der, Håkon A. Ødegaard og Olav Støylen representerte Kjemisk forbund. I tillegg var distriktssekretærene i Stavanger og Porsgrunn til stede. Gjervik karakteriserte det foreliggende organisasjonstilbudet fra NKIF som «et helt urealistisk alternativ». De pågående drøftelsene med NALF, Nito og Maskinistforbundet kunne derimot resultere i et oljeforbund utenfor LO. Møtet konkluderte med at LO burde ta initiativet til et nytt forbund for ansatte på landets tre raffinerier og på faste produksjonsplattformer på sokkelen. Forslaget ble godkjent av LO-sekretariatet tre dager senere.[20]

Gjervik sørget for at tillitsmennene på Slagentangen, Mongstad og i Phillips fikk referat fra møtet. «Dette legger grunnlaget for at representanter fra SRTF og foreningene på Esso, Rafinor og Phillips kommer sammen for å utarbeide vedtekter for det nye forbundet,» skrev han og la til at saken måtte tas opp på det bebudede møtet på Slagentangen i januar.[21]

Møtet i Tønsberg

Den 9. og 10. januar 1976 møttes tillitsmenn fra raffineriene og OECs Øyvind Krovik på Slagentangen i Tønsberg. [22]

LANDSORGANISASJONEN I NORGE

Sak nr. 034.1.
OH/IJH.

Protokoll

År 1975, den 19. desember kl. 10.0
ble det holdt møte på LO's kontor
angående organisasjonsforholdet ve
oljeraffineriene.

Til stede:

Fra Norsk Kjemisk Industri-arbeiderforbund: Håkon A. Ødegaard og Olav Støylen.

Fra LO's distriktskontor i Rogaland: Arne Li -
Per Gjervik, hovedtillitsmann på Shell-Raffineriet.

Fra LO's distriktskontor, Porsgrunn: Harald E. Olsen og Gerhard Lunde Larsen.

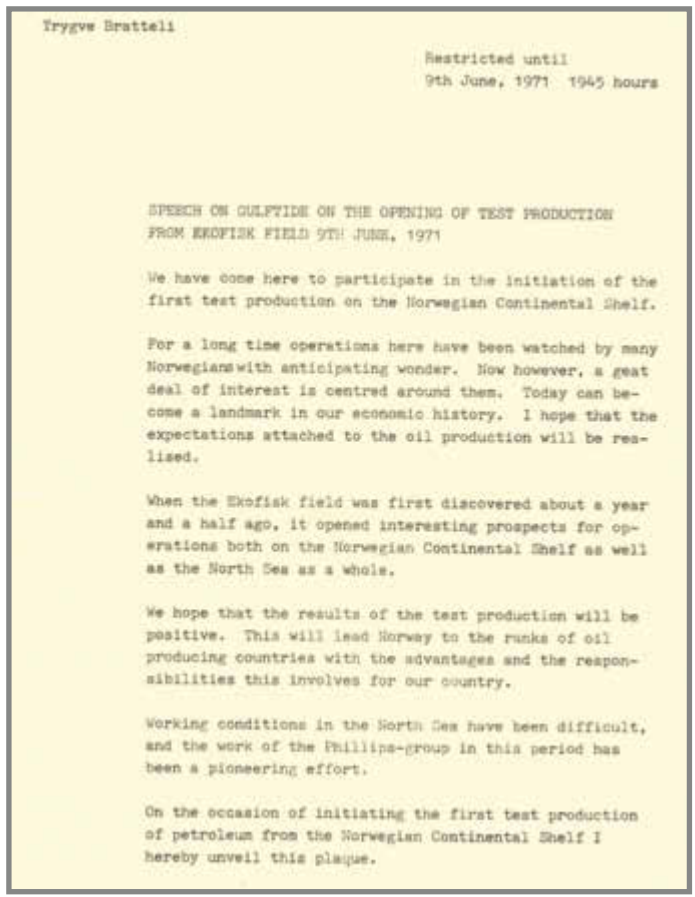
Fra Landsorganisasjonen: Odd Højdahl og Leif Haraldseth.

Arne Li og Per Gjervik opplyste at det 8. januar 1976 ville bli holdt et møte i Stavanger med representanter for de ansatte ved de tre oljeraffineriene og de faste anlegg på Ekofisk, hvor man vil drøfte organisasjonsforholdene. Det foreligger et tilbud fra NITO, Norsk Maskinistforbund og Norges Arbeidslederforbund som vil innebære at disse arbeidstakere danner et eget forbund, men hvor enkeltmedlemmene også er tilsluttet de tre nevnte organisasjoner. Per Gjervik opplyste at det tilbud som foreligger fra Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund om organisering av personalet måtte anses som et helt urealistisk alternativ, og at det var høyst sannsynlig at tilbudene fra de tre utenforstående organisasjoner ville bli akseptert dersom det ikke foreligger noe ytterligere fra LO's side.

Det dreier seg om følgende antall:

Etter mye motgang gikk LO i desember 1975 inn for å opprette et eget forbund for ansatte på raffineriene og faste produksjonsinstallasjoner i Nordsjøen. Det skjedde etter at Per E. Gjervik hadde karakterisert Kjemisk forbunds organisasjonstilbud som «et helt urealistisk alternativ».

På møtet ville Mongstad-foreningens representanter nå gjøre alvor av den påtenkte oljegruppen, og la fram utkast til retningslinjer og vedtekter. Forslaget ble positivt mottatt, men Esso-

Trygve Bratteli

Restricted until
9th June, 1971 1945 hours

SPEECH ON GULFTIDE ON THE OPENING OF TEST PRODUCTION FROM EKOFISK FIELD 9TH JUNE, 1971

We have come here to participate in the initiation of the first test production on the Norwegian Continental Shelf.

For a long time operations here have been watched by many Norwegians with anticipating wonder. Now however, a great deal of interest is centred around them. Today can become a landmark in our economic history. I hope that the expectations attached to the oil production will be realised.

When the Ekofisk field was first discovered about a year and a half ago, it opened interesting prospects for operations both on the Norwegian Continental Shelf as well as the North Sea as a whole.

We hope that the results of the test production will be positive. This will lead Norway to the ranks of oil producing countries with the advantages and the responsibilities this involves for our country.

Working conditions in the North Sea have been difficult, and the work of the Phillips-group in this period has been a pioneering effort.

On the occasion of initiating the first test production of petroleum from the Norwegian Continental Shelf I hereby unveil this plaque.

De ansatte på Nordsjøens første produksjonsplattform Gulftide fikk hjelp fra Phillips til å danne husforening. Statsminister Trygve Bratteli holdt denne talen ved åpningen av norsk oljeproduksjon på Gulftide i 1971.

foreningens representanter reserverte seg. Gjervik orienterte forsamlingen om møtet i Oslo 19. desember og forslaget om å opprette et nytt LO-forbund.

Etter møtet ble det sendt ut en pressemelding som sa at det var lagt fram tilbud fra så vel LO, Nito, Norges Arbeidslederforbund som Norsk Maskinistforbund, uten at møtet tok stilling til noen av tilbudene.

Overveldende flertall for å stå utenfor LO

I slutten av i mars 1976 underrettet SRTFs nye formann Leif Nylund LOs distriktskontor i Stavanger om at årsmøtet hadde hatt avstemning om forholdet til Kjemisk forbund. Et overveldende flertall var gått inn for «å stå utenfor LO-forbundet.» [23] Per Egil Gjervik var kastet som formann.

I et møte på Shell-raffineriet i begynnelsen av april samme år gjøres det opp status. [24] SRTF har forkastet tanken om et videre samarbeid med LO og de tre andre forbundene. Sola-foreningen ønsker heller ikke et formalisert samarbeid i oljegruppen, men vil fortsatt ha møter med de andre på uforpliktende grunnlag. Et stort flertall av OECs medlemmer (nå: Ekofisk-komiteen) vil fortsatt ha et samarbeid med raffineriforeningene. Mongstad-delegatene sier det samme. Esso-foreningen vil også ha uformelle kontaktmøter med de andre, som nå.
Mongstad-foreningen og Ekofisk-komiteen anser, i likhet med SRTF, forholdet til LO som avklart. LO er forkastet som samarbeidspartner.

Nei også til Nito, NALF og Maskinistforbundet

Men det er også Nito, NALF og Maskinistforbundet. Det sendes brev til Nito med følgende beskjed: «Etter at samarbeidsavtalen er behandlet i de forskjellige foreningene, har disse besluttet at en på det nåværende tidspunkt ikke vil slutte seg til noen ytre organisasjoner.»[25] Møtene i oljegruppen skal fortsette – på uforpliktende grunnlag.

Husforening og steile fronter på Mongstad

I motsetning til raffineriene på Slagentangen og i Sola var Rafinor A/S & Co på Mongstad et norsk industriprosjekt, der Hydro hadde 60 prosent av aksjene og Norsk Brændselolje hadde resten. Raffineriet ble bygd i første halvdel av 1970-åra og åpnet høsten 1975.

Mongstad-raffineriet er landets største.
Foto: Trygve Hillestad, Statoil.

Med Hydro tungt inne på eiersiden lå forholdene tilsynelatende til rette for den tradisjonelle fagbevegelsen. Kjemisk forbund var tidlig ute og fikk stiftet en fagforening i september 1974. Direktøren forsto ikke «kvifor ei så lita gruppe tilsette skal ha eigen avtale». Han fikk klar beskjed om at LO og N.A.F. hadde «snakka saman».[26]

I begynnelsen av november ble den nyvalgte formannen Arne Madsen intervjuet i Bergens Arbeiderblad og uttalte seg, som seg hør og bør, optimistisk om mulighetene for organisasjonsframgang. Han sa at hans forening allerede hadde «ganske god oppslutning», og at man i løpet av kort tid ville sette i gang med medlemsverving. Målsettingen var å organisere det store flertallet av de ca. 200 operatørene, vedlikeholdsarbeiderne, brannmennene og transportfolkene ved raffineriet. Madsen medgav at svært mange av de ansatte ikke hadde vært fagorganisert tidligere og stilte seg avventende. Han regnet med at det ville «gå en tid før alle forstår fordelen ved å ha en sterk organisasjon i ryggen».[27]

Arthur Svensson.
Foto: Wikipedia.

Kjemisk forbund var ikke alene om å ha ambisjoner om å organisere raffineriarbeiderne på Mongstad, og Madsens optimistiske vyer ble tydeligvis for mye av det gode for den konkurrerende husforeningen, som kalte seg «Foreningen ved Rafinor» (senere endret til Rafinor Raffineritekniker Forening eller Raf-Tek). Anført av Agnar *Vatle* rykket flere styremedlemmer ut i Morgenavisen noen dager senere og bekjentgjorde at deres forening allerede organiserte 90 av de 124 som til da var ansatt på Mongstad.[28] Foreningen hadde fått positivt svar fra enda flere, og regnet med å få med seg 85 % av de ansatte. På denne bakgrunn kunne foreningens ledelse «vanskelig finne noen realiteter» i Arne Madsens uttalelser.

Et par-tre måneder senere gikk Vatle og hans pappenheimere nærmest opp i fistel, etter at Kjemisk forbunds nestleder Arthur Svensson hadde latt seg intervjue om forholdene ved raffineriet.

Husforeningens representanter avviste bestemt at ansatte ved Rafinor A/S & Co på noen måte hadde «vært utsatt for påtrykk fra firmaets ledelse i organisasjonsspørsmål».

Svensson og organisasjonsdiktatur

«Vi synes ikke at Norsk Kjemisks utspill i denne saken vitner mye om organisasjonsfrihet og demokrati, og vil henstille til både Hydros ledelse og Rafinors ledelse at de ikke lar seg presse over i organisasjonsdiktatur i sine bedrifter,» skriver Vatle.[29]

Vatle beskriver organisasjonsutviklingen og styrkeforholdet mellom de to foreningene ved Rafinor, Mongstad, slik: «Under 25 ansatte møtte fram da Kjemisk forbund kom for å etablere fagforening i midten av september 1974. I etterkant ble åtte mann innmeldt eller overført fra andre forbund. I begynnelsen av februar 1975 har forbundet 17 medlemmer på Mongstad. Majoriteten av de omkring 110 fast ansatte valgte «å danne en egen uavhengig og partipolitisk nøytral forening for fast ansatt personell ved bedriften. På almannamøtet den 27/9 1974 møtte det frem 93 av de ansatte. Det ble valgt et interimsstyre og 86 av de fremmøtte gav skriftlig sin tilslutning til dette».[30] Konstituerende møte fant sted 28. oktober, og per 6. februar 1976 hadde husforeningen 167 medlemmer.

Situasjonen på Mongstad var annerledes enn på de to andre raffineriene, all den stund NKIF hadde en forening der. Det er liten grunn til å stille spørsmål ved Vatles framstilling av styrkeforholdet, men det er god grunn til å spørre: Hvorfor stilte flertallet av de ansatte seg bak Vatle, og ikke bak Madsen? Hva

var det som fikk folk til å velge bort et etablert fagforbund med skolert administrasjon og erfarne tillitsvalgte, og heller satse på en gjeng med ferskinger uten fagforeningserfaring?

Vatle og andre i husforeningen irriterte seg over Kjemisk forbunds tillitsmenn. Riktignok ble NKIF på den tida sett på som LOs mest radikale fagforbund[31], men det var et drøyt stykke, og svært tendensiøst å forsøke å trekke deres demokratiske sinnelag i tvil.

Mange av de ansatte var skeptiske til det institusjonaliserte forholdet mellom den tradisjonelle fagbevegelsen og Arbeiderpartiet. Lendy Stormark, som senere ble formann i NOPEF-avdelingen ved Mongstad, mener den negative holdningen til LO og LO-forbund i startfasen først og sist skyldtes den tradisjonelle fagbevegelsens tette forhold til Arbeiderpartiet. I utgangspunktet ville ikke folk bindes opp av en landsomfattende avtale og bli diktert fra Oslo.[32]

Raffineriarbeiderne samlet seg heller rundt en person som kritiserte slike bindinger, enda han selv langt fra var politisk nøytral.[33] Madsen var påsatt til å forsvare NKIF og LOs interesser. Han var en som sa rett ut det han mente og ble kanskje for skarp i kantene. Vatle var en annen type, som brukte mer eller mindre saklig høyreretorikk og fikk folk med seg.

Høyreorienterte ble fagforeningsaktivister

Under enhver omstendighet var det påfallende at personer med klare høyresympatier sto fram som fagforeningsaktivister, fikk styre debatten og påberopte seg politisk nøytralitet - ved raffineriet på Mongstad, ved Shell-raffineriet i Sola og på Ekofisk. På Slagentangen hadde bedriftsledelsen bukten og begge endene. På Mongstad var husforeningens ledere kritiske til det fagligpolitiske samarbeidet mellom LO og Arbeiderpartiet, men de bidro selv til å politisere organisasjonsdiskusjonen, og de gjorde hva de kunne for å mistenkeliggjøre og stigmatisere Kjemisk forbund.

Respekten for LO og fagbevegelsen var ikke den samme som før.

NOGMF kommer på banen

Sommeren 1976 dukket det opp et nytt fagforbund, Norsk Olje- og Gassmedarbeiderforbund (NOGMF) – dannet og designet spesielt med tanke på ansatte i oljeindustrien. NOGMF sluttet seg til den nyetablerte, såkalt gule hovedorganisasjonen YS. Forbundet ble ledet av Odd Paulsen, som tidlig så medlemspotensialet i oljeindustrien, og Mongstad-raffineriet ble forbundets bastion. I midten av august 1976 fikk husforeningen der tilbud om tre plasser i NOGMF interimsstyre, og et par dager senere ba styret medlemmene støtte NOGMF.[34] Etter hvert utvidet NOGMF sin interessesfære til også å omfatte forsyningsbaser, dykkebedrifter, helikoptertransport, brønnserviceselskaper, seismikkvirksomhet og petrokjemisk industri. Forbundet ble en utfordrer for LO og NOPEF ved Saga Petrokjemi i Bamble.

Det skulle gå flere år før fagbevegelsen fikk innflytelse ved raffineriene i Sola og på Mongstad. På Mongstad beholdt NOGMF sin posisjon som det toneangivende fagforbundet, men organisasjonssituasjonen var preget av sterk splittelse. Høsten 1979 uttalte formannen i NOPEF-avdelingen ved bedriften, Gustav Lunde: «På min arbeidsplass med ca 300 ansatte har vi ikke mindre enn fem fagforeninger. Hadde vi gått sammen, ville vi stått sterkere. Hvem er det som tjener på splittelsen?»

Ved utgangen av 1970-åra organiserte LO-forbundet NOPEF fremdeles ikke mer enn en tiendedel av de ansatte. Men et par år senere snudde trenden. I løpet av 1982 ble NOPEFs

medlemstall nesten fordoblet, og etter at NOGMF (som da hadde endret navnet til NOEMFO) gikk konkurs høsten 1984, økte NOPEF sin markedsandel ytterligere og ble etter hvert den ledende fagforeningen.

Husforeningen ved Shell-raffineriet holdt stand helt til 1988, da foreningen under Terje Nord-Varhaugs ledelse sluttet seg til NOPEF. Det var en merkedag for LO da foreningens årsmøte, med tre fjerdedels flertall, støttet styrets innstilling. Da hadde LO-aktivisten Per Egil Gjervik sluttet i bedriften.

Meldte seg ut i protest på Ammoniakken

Men, det var ikke bare på raffineriene det sviktet.

I 1960-årene hadde Norsk Hydro bygd to ammoniakkfabrikker på Herøya; dette var også en form for petrokjemisk virksomhet. Her var de fleste ansatte fra starten av organisert i Kjemisk forbund, men etter noen år oppsto så sterk misnøye med lønnsutviklingen at de meldte seg ut – og inn i NALF - etter tariffoppgjøret i 1974. Olav Støylen, som ble forbundssekretær i 1974, har i ettertid konstatert at forbundet så problemene for sent. Forbundets tariffavtaler var på den tida først og fremst tilpasset tradisjonelle fagarbeidere, og de var i realiteten ikke et fullgodt tilbud til grupper med høgere kompetanse. Et fagforbund som ikke har avtaletilbud til sine medlemmer, har heller ikke noe organisasjonstilbud, for å sitere Støylen.[35]

Historien holdt på å gjenta seg da det skulle etableres petrokjemisk industri på Rafnes og Rønningen i Grenland. Byggingen av anlegget på Rafnes startet i 1974 og var ferdig i 1978. NALF var tidlig ute med medlemsvervingen og fikk mange av de nyansatte med seg. Nok en gang så det ut til at Kjemisk forbund skulle komme på defensiven.

Den spede begynnelsen offshore

Fagbevegelsen var parat da den amerikanske boreriggen *Ocean Traveler* kom til Stavanger i juni 1966, for å starte leteboring i Nordsjøen noen uker senere. I august 1966 ble organisasjonsansvaret i den nye næringen fordelt mellom Norsk Arbeidsmandsforbund, Norsk Sjømannsforbund, Jern og Metall og Kjemisk forbund. Senere ble også andre forbund trukket inn. Det var full enighet om at Arbeidsmandsforbundet skulle organisere borearbeiderne.

I 1967 inngikk Norsk Arbeidsmandsforbund den første landsomfattende tariffavtalen for oljearbeidere på norsk sokkel med det amerikanske boreselskapet Odeco. Alle senere overenskomster for arbeidstakere med fast arbeid offshore tar utgangspunkt i denne avtalen. Forbundet spilte på egne ressurser og utnyttet det regelverket og de institusjoner som fantes i norsk arbeidsliv. At Odeco i løpet av forhandlingsprosessen meldte seg inn i Norsk Arbeidsgiverforening, ble antakelig avgjørende. Saken «ble flyttet opp på et nivå hvor det norske forhandlingssystemet ble involvert gjennom deltagelse av hovedorganisasjonene og myndigheter».[36]

Uten arbeidslivets etablerte spilleregler og institusjoner å støtte seg på, kom LO ingen veg med utenlandske oljeselskaper som saboterte tariffsamarbeid i andre deler av oljevirksomheten i 1960- og 70-årene.

Fram til 1972 undertegnet Arbeidsmandsforbundet avtaler med en rekke bedrifter i oljevirksomheten. «Men allerede ved begynnelsen av 1970-tallet, mens Arbeidsmandsforbundet hadde organisasjonsansvaret, kunne man merke svikt i medlemsrekrutteringen».[37] Da Sjømannsforbundet overtok i 1973, hadde Arbeidsmandsforbundet omkring 250 medlemmer.[38]

Inngrep eller feilgrep

I 1973 tok LO-sekretariatet organisasjonsretten for boreplattformene ut av hendene til Norsk Arbeidsmandsforbund og overførte ansvaret til Norsk Sjømannsforbund (NSF). Vedtaket skapte heftige reaksjoner blant Arbeidsmandsforbundets ledelse og medlemmer; i ettertid er det blitt kritisert som et feilgrep. Norsk oljeindustri hadde gått inn i en ny fase etter funnet av Ekofisk-feltet høsten 1969. Leteboringen ble trappet opp, og virksomheten skjøt fart på flere områder. Fram til begynnelsen av syttiåra hadde riggbransjen vært dominert av utenlandske interesser. Nå kastet norske redere seg inn i letekappløpet. I februar 1973 hadde norske rederier 16 boreinnretninger under bygging.[39]

De første utenlandske riggene var uten framdriftsmaskineri, mens de nye innretningene kunne forflytte seg med egne propeller. Det førte til at de ble klassifisert som skip og underlagt sjømannslovginingen, noe som igjen gjorde det aktuelt for Sjømannsforbundet å kreve organisasjonsrett. Samtidig presset Norsk Boreriggeierforening på for «at næringen skulle få en motpart i det maritime miljø».[40]

HVEM SKAL ORGANISERE OLJEARBEIDERNE?

Nye typer plattformer skaper vansker for LO

Einar With fra Stavanger (t.v.) gjorde en fremragende jobb som organisator og forhandler for Arbeidsmandsforbundet i 1960- og begynnelsen av 1970-årene. Her i holmgang med Sjømannsforbundets Kjell Haugerud Andersen.

Enkelte historikere mener at den lojalitetssvikten LO opplevde i oljeindustrien kan føres tilbake til saksbehandlingen og det omstridte vedtaket i forbindelse med organisasjonstvisten i 1972-73. Organisasjonskomiteens formann Leif Haraldseth er blitt utpekt som den store syndebukken.

Beslutningen skapte unektelig forbigående uro i LO-systemet. Mange av dem som ble direkte berørt, opplevde behandlingsprosessen som toppstyrt og udemokratisk. Avgjørelsen var tydeligvis ment som markedstilpasning, etter råd fra Boreriggeierforeningen. Likevel er det lite som tyder på at rokeringen gjorde organisasjonsproblemene for LO-forbundene markert verre. Som denne artikkelen viser, hadde problemene i oljeindustrien manifestert seg før 1973, og årsakene var sammensatte og flertydige. Først og sist var omorganiseringen en taktisk manøver for å komme på offensiven i en industri hvor LO hadde møtt kraftig motstand på land og sokkel.

Sjømannsforbundets organisatorer bygde på Arbeidsmandsforbundets avtaleverk og «reiste i søkk og kav» på flyttbare innretninger i åra etter 1973.[41] «Det ble opprettet tariffavtaler for

stadig flere grupper, som også sikret bedre sosiale rettigheter, og lønnsutviklingen var akseptabel.»[42] Framgangen var likevel klart størst på norskeide rigger.[43] I 1974 forhandlet Sjømannsforbundet fram et godt tariffoppgjør, med lønnsøkninger på inntil 29 prosent på de flyttbare riggene, og fikk ros av selv de argeste kritikerne. [44]

Det var også Sjømannsforbundet som klarte å få til tariffavtale for boremannskapene i Morco i februar 1976, en milepæl i LOs arbeid offshore.

Sjømannsskatt og forskjellsbehandling

I det hele tatt gikk det bedre for Sjømannsforbundet enn det var grunn til å frykte, særlig på norskeide rigger. På de utenlandskregistrerte var situasjonen en annen; der møtte NSF etter hvert betydelig motstand. Mye taler for at det ikke var LO-sekretariatets omstridte beslutning i februar 1973, men et departementsvedtak, gjort et halvt år etter, som skapte størst problemer.

Fra og med oktober 1973 innførte Finansdepartementet sjømannsskatt «på *norske* oljeboringsplattformer».[45] Sjømannsskatt betydde lavere lønnsutgifter og konkurransefortrinn for de norske boreriggeierne, åpenbart et ledd i myndighetenes klare ambisjoner om en fornorskning av offshorenæringen. Sjømannsforbundet hadde engasjert seg for å få ordningen på plass. Forbundets velvilje bidro utvilsomt til å utvikle gode relasjoner til arbeidsgiverne – og til arbeidstakerne på norske flyterigger i flere år framover. Men verken Sjømannsforbundets eller LOs ledelse kan ha forutsett at skatteomleggingen skulle få konsekvenser for organisasjonsutviklingen på det som var i ferd med å bli oljenæringens store vekstområde: produksjonsplattformene.

«En hurtigarbeidende komite med tanke på sjømannsskatt»

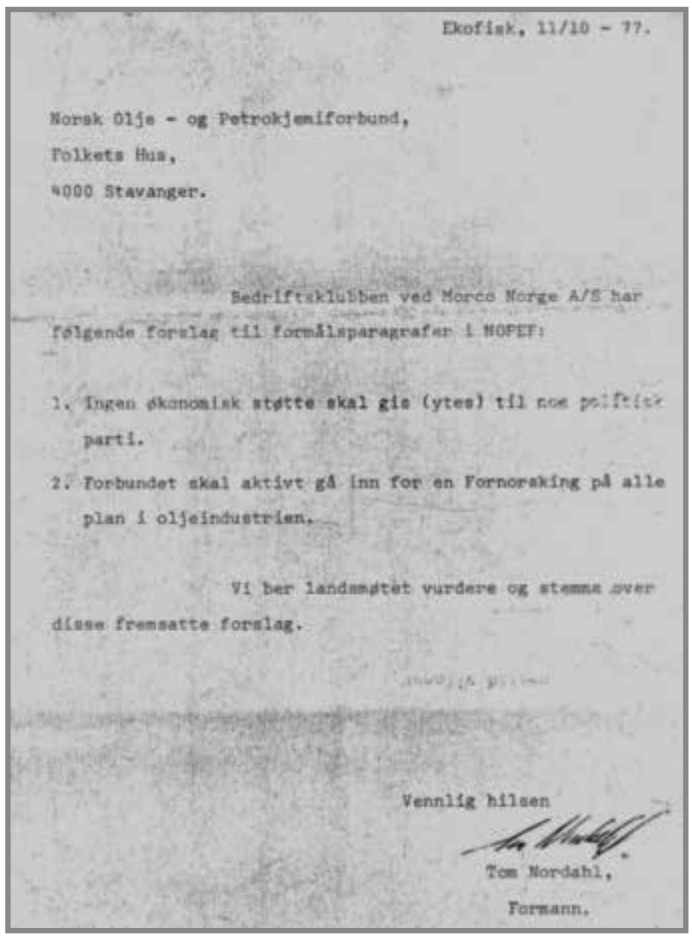
Skatteendringen førte til at arbeidstakere på utenlandskregistrerte rigger, blant annet på den første produksjonsplattformen Gulftide, *ikke* fikk sjømannsskatt og måtte nøye seg med lavere nettoinntekt enn dem som jobbet på norskeide rigger. Reaksjonen uteble ikke: I november 1973 valgte offshoreansatte i

Den amerikanske oljeriggen Ocean Traveler som boret den første letebrønnen på norsk sokkel sommeren 1966. Foto: Norsk Oljemuseum.

Phillips under en festlig tilstelning på Hotel Atlantic i Stavanger «en hurtigarbeidende komité med tanke på sjømannsskatt»; samtidig vedtok de en uttalelse om skatt og ba om et møte med departementet for å drøfte spørsmålet.[46] Komiteen ble raskt et tillitsmannsutvalg, som senere fikk navnet Phillips Petroleum Company Norway Offshore Employee Committee, eller bare Offshore Employee Committee (OEC). Dette var forløperen til Ekofisk-komiteen.

Tillitsmannsutvalgets formann Egil Berle og mange av hans arbeidskamerater var frustrert fordi de fikk dårligere skattebetingelser enn andre riggarbeidere. De hadde tatt opp spørsmålet med Sjømannsforbundet – uten at det ga resultater. Skattesaken var heller ikke det eneste ankepunktet de hadde.

Ekofisk, 11/10 - 77.

Norsk Olje - og Petrokjemiforbund,
Folkets Hus,
4000 Stavanger.

Bedriftsklubben ved Morco Norge A/S har følgende forslag til formålsparagrafer i NOPEF:

1. Ingen økonomisk støtte skal gis (ytes) til noe politisk parti.
2. Forbundet skal aktivt gå inn for en fornorsking på alle plan i oljeindustrien.

Vi ber landsmøtet vurdere og stemme over disse fremsatte forslag.

Vennlig hilsen

Tom Nordahl,
Formann.

Bedriftsklubben i Morco foreslo at NOPEF ikke kunne yte økonomisk hjelp til noe politisk parti, og fikk støtte på forbundets første landsmøtet i 1977.

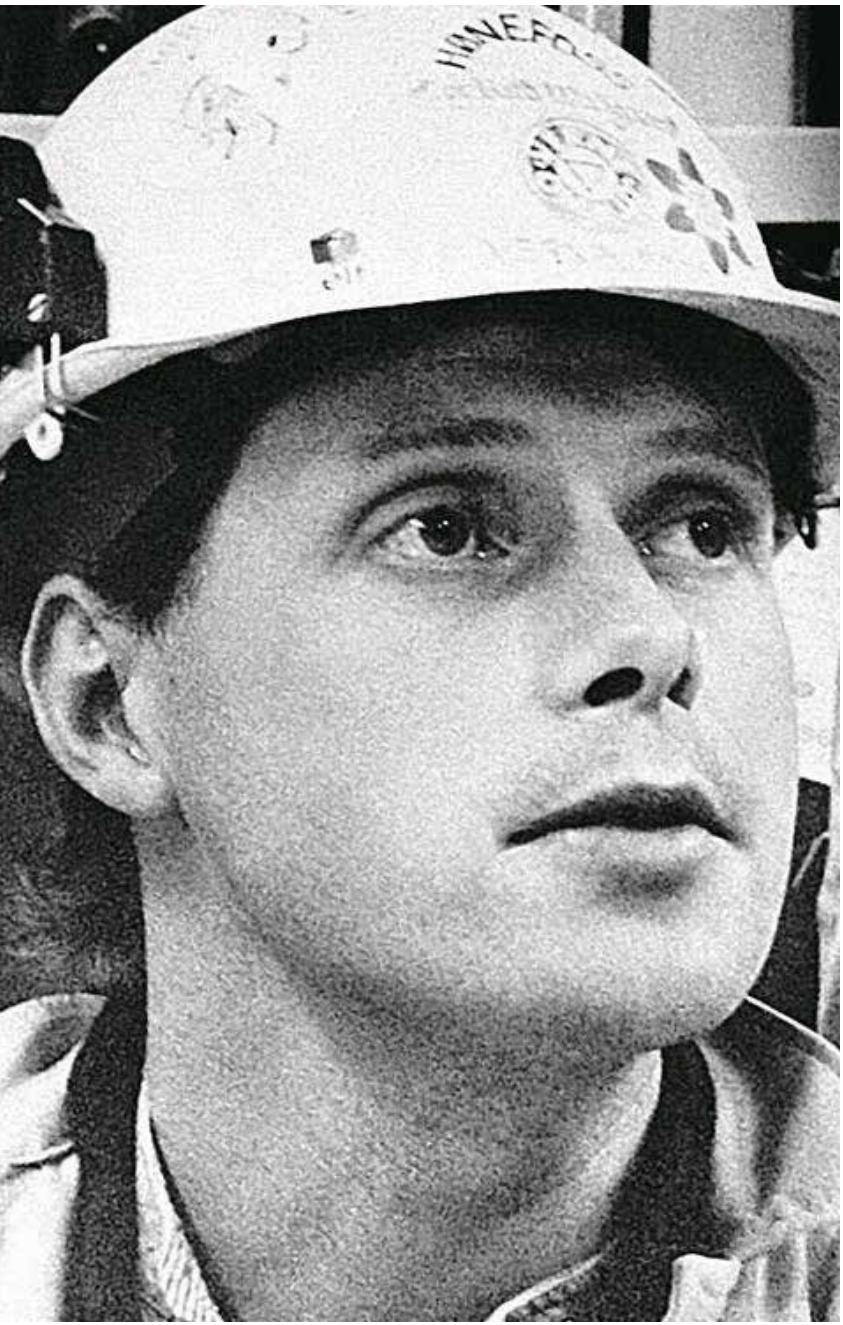
Med fødselshjelp av arbeidsgiveren valgte offshoreansatte i operatørselskapet Phillips sin egen organisasjonsløsning, utenfor LO-systemet. I utgangspunktet hadde Berle og de andre tillitsvalgte ambisjoner om å få opprettet tariffavtale og få gjort gjeldende hovedavtalen.[47] Protokollen fra et møte med oljeselskapets representanter J. Gibson og B. Adams den 26. november samme år forteller at Gibson var i ferd med «å utarbeide Working Policies for offshore personalet. Han kunne også love oss at denne avtalen ville bli bedre enn hovedavtalen». Men det kom ingenting ut av det. I følge Øyvind Krovik måtte OEC «bare forholde seg til det som Phillips sa».[48] OEC var og ble bare et haleheng til oljeselskapet.

"Do you know what we do with communists like you? "

I 1974 var den midlertidige produksjonen fra Gulftide-plattformen avsluttet, og feltutbyggingen på Ekofisk-feltet gikk inn i en fase med større aktivitet. Husforeningen OEC var virksom, men mange av de ansatte opplevde det tette forholdet til bedriften som problematisk. På nyåret opprettet aktivister med gode forbindelser til Sjømannsforbundet et interimsstyre på Ekofisk-feltet, og var klare til å stifte en fagforening tilsluttet NSF. I spissen for initiativet sto instrumentteknikeren Torkild Waagaard, som på det meste hadde 86 underskrifter på sin liste. Dette var halvparten av dem som var organiserbare på det tidspunktet.[49]

Det er ulike årsaker til at Waagaard ikke lyktes, men hovedgrunnen var åpenbart operatørselskapets notorisk avvisende holdning. Phillips nektet å være med i det norske arbeidslivssystemet, og meldte seg ikke inn i Norsk Arbeidsgiverforening før selskapet ble pålagt å følge spillereglene – flere år senere. Det amerikanske operatørselskapet lot aldri Sjømannsforbundets folk få anledning til å følge opp interimsstyrets arbeid og gi Waagaards organisasjonsforsøk nødvendig støtte.

Waagaard har fortalt at selskapets sikkerhetsfolk og arbeidsledere holdt organisasjonsaktivister under oppsikt. Organisasjons- og agitasjonsarbeid måtte foregå i hemmelighet.

Torkild Waagaard – forsøkte å danne en forening tilsluttet Sjømannsforbundet blant Phillips-ansatte på Ekofisk, men ble motarbeidet av bedriften og fikk liten støtte av forbundet. *Foto: Privat.*

Waagaard ble selv oppringt midt på natta mens han var offshore og regelrett truet: *Do you know what we do with communists like you?* sa stemmen i telefonen før røret ble lagt på.

Forfølgelse av fagforeningsaktivister blir også beskrevet i en rapport, laget noen år senere av en tidligere Phillips-direktør. Thom G. Borgen, som kjente miljøet fra innsiden, forteller om trakassering av brysomme tillitsvalgte, forflytting og innkalling til psykiatriske undersøkelser – i tillegg til avlytting av telefonsamtaler.

Både Berle og Krovik har i ettertid erkjent at Waagaard hadde stor suksess som medlemsverver, og da organisasjonsforsøket falt i fisk, bygde Krovik videre på det arbeidet Waagaard og Sjømannsforbundet hadde gjort.

Torkild Waagaards organisasjonstilløp på Ekofisk-feltet i 1975 viser også at Sjømannsforbundet og LO slett ikke var uten appell blant offshorearbeidere midt i 1970-årene.

«Umulig å få oljearbeidere inn i LO»

Noen parademarsj var det heller ikke for Øyvind Krovik og husforeningen. Det skulle ta tid fra tillitsmannsutvalget ble dannet senhøstes 1973 til Krovik klarte å få til en mer selvstendig fagforening. I april 1975 ble han valgt til ny formann i Offshore Employee Committee. Hans antipati mot fag- og arbeiderbevegelsen gjorde at han takket nei til alle tilnærmelser fra Landsorganisasjonen. I stedet gikk han lenge opp i rollen som operatørselskapets løpegutt, for å hindre at Sjømannsforbundet og LO skulle få fotfeste. «Vi må være realister. I dagens situasjon er det umulig å få oljearbeiderne inn i L.O.», skrev Krovik til i en info til medlemmene.[50]

Tom Nordahl og hans arbeidskamerater i borebedriften Morco hadde stiftet fagforening tilsluttet Sjømannsforbundet allerede i

1975. De vant fram med krav om tariffavtale, etter at Morco hadde meldt seg inn i N.A.F. den 6. januar 1976. Først i etterkant av dette forandret OEC navn til Ekofisk-komiteen og ble en fagforening med litt kvassere klør. Men Ekofisk-komiteen beholdt Phillips-logoen og det gamle navnet som undertittel på brevarkene.

Øyvind Krovik

Øyvind Krovik hadde aldri gitt opp tanken om et eget oljeforbund. I november 1976 gikk han ut med planer om å danne Oljearbeidernes Hovedsammenslutning, og ville ha med seg produksjonsarbeidere på land og sokkel – på feltene Ekofisk, Frigg og Statfjord foruten ansatte på Shell-raffineriet, i forpleiningsfirmaer, boreselskap og dykkere. Dette skjedde samtidig som det nye forbundet NOGMF var på offensiven. I LO ble Kroviks utspill nærmest sett på som en krigserklæring.

En kritisk fase

Midt i 1970-årene var LOs organisasjonsarbeid i oljesektoren inne i en kritisk fase.

- Ved Esso-raffineriet på Slagentangen fikk Kjemisk forbund en umulig oppgave.
- Ved Shell-raffineriet på Sola hadde husforeningen takket nei til Kjemisk forbunds tilbud.
- Ved Rafinor på Mongstad klarte NKIF å danne fagforening, men flertallet av de ansatte sluttet opp om en husforening.
- Ved Hydros ammoniakkfabrikker på Herøya meldte medlemmene seg ut og inn i Norges Arbeidslederforbund (NALF) på grunn av misnøye med lønnsutviklinga.
- Da Hydro etablerte petrokjemisk virksomhet på Rafnes, fortsatte motgangen. Nok en gang så det ut til at Kjemisk forbund skulle bli utmanøvrert.
- På Ekofisk-feltet saboterte operatørselskapet Phillips Sjømannsforbundets forsøk på å skaffe seg tariffavtale.
- Flere konkurrerende fagforeninger var på frammarsj både i landbasert oljeindustri og offshore.

Det som hadde skjedd, kunne ikke bortforklares som enkeltstående tilbakeslag; dette var en negativ tendens som LO måtte ta tak i og gjøre noe med. LO-ledelsen var nødt til å tenke nytt og lete etter alternative løsninger. I løpet av 1975 og 1976 ble det tatt flere konkrete initiativ.

- Rafnes ble på mange måter et vendepunkt. I slutten av januar 1975 grep LO-ledelsen inn og foreslo en spesialløsning: Saken ble tatt opp med de berørte forbundene, som noe motstrebende ga sin tilslutning til forslaget. Våren 1975 ble det besluttet å ansette en korttidssekretær som skulle legge til rette for en felles tariffavtale for alle ansatte ved Hydros nye petrokjemiske produksjonsanlegg, inngått direkte mellom LO og Hydro.[51] Det var i denne forbindelse LOs nestleder Odd Højdahl skal ha sagt til Hydro-ledelsen at «han ikke ville ha kommunistene på Herøya over Frierfjorden». Højdahl ville tydeligvis unngå at Kjemisk forbund og Herøya Arbeiderforening skulle bli sittende med ansvaret for organiseringen på Rafnes. Fagforeningen på Rafnes ble ikke en avdeling i Kjemisk forbund, men direkte tilsluttet LO, med status som et lite forbund. Petrokjemisk Forening – Rafnes ble opprettet i mai 1976 og skulle under Reidar Finmarks ledelse bli en suksess. Senere samme år gikk LO og berørte fagforbund inn for at Petrokjemisk Forening også skulle ha organisasjonsretten ved nabobedriften Saga Petrokjemi på Rønningen.
- I desember 1975 gjorde LO-sekretariatet et prinsippvedtak som lød: «Det opprettes et eget LO-forbund for ansatte ved oljeraffineriene og de faste produksjonsinstallasjoner i Nordsjøen.»
- Litt over ett år senere hadde de to initiativene vokst sammen – og blitt til LOs nye oljeforbund, NOPEF. Den 31. januar 1977 fattet LO-sekretariatet et formelt vedtak om å danne et

nytt forbund, som skulle organisere «ansatte ved de faste installasjoner i Nordsjøen, Oljedirektoratet og Statoil, oljeraffineriene og de petrokjemiske anlegg som vil komme i tiden fremover, heri innbefattet Rafnes og Saga petrokjemiske fabrikker».[52] Kjemisk forbund, NFATF, Norsk Elektriker- og Kraftstasjonsforbund, Norsk Tjenestemannslag, Handel og Kontor og Sjømannsforbundet hadde sagt seg villig til å overføre medlemmer til det nye oljeforbundet. NSF beholdt flyteriggene, men måtte vike plassen på faste installasjoner. Denne gangen skjedde omorganiseringen uten protester.

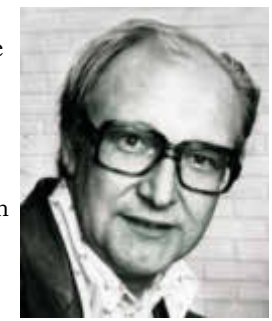
Odd Højdahl .
Foto ABARK

En spire til suksess

Påtroppende formann Tor Halvorsen og andre i LO-ledelsen skjønte tidlig at Rafnes-foreningen kunne være spiren til et landsomfattende oljearbeiderforbund. Omtrent samtidig som Petrokjemisk Forening – Rafnes holdt sitt første årsmøte, tok lokale fagforeningsledere fra Rogaland initiativet til *Tillitsmannsutvalget for LO-organiserte arbeidstakere i oljevirksomheten i Stavanger.* Utover høsten gjorde utvalget seg bemerket med stort engasjement og konstruktive innspill, i en situasjon der LO ble presset stadig hardere av konkurrerende aktører i ulike deler av oljeindustrien. Etter hektisk møtevirksomhet innkalte Landsorganisasjonen til strategimøte i Oslo den 17. desember 1976, hvor representanter for berørte forbund ble enige om at det måtte dannes et helt nytt forbund, hvis fagbevegelsen skulle gjøre seg håp om å snu den negative utviklingen. Den 31. januar 1977 vedtok så LO-sekretariatet å danne et nytt forbund for ansatte i oljevirksomheten både på land og sokkel. Tillitsmannsutvalgets formann Lars Anders Myhre ble også formann i interimsstyret for det nye forbundet, som inntil videre skulle hete Norsk Olje- og Petrokjemiforbund. Navnet ble siden endret til Norsk Olje- og Petrokjemisk Fagforbund (NOPEF).

NOPEF ble et annerledes LO-forbund fra begynnelsen av. Det nye oljearbeiderforbundet skilte seg fra de andre i LO-familien på mer enn en måte.

- NOPEF var det eneste LO-forbundet som ikke hadde hovedkontor i Oslo.
- På forbundets første landsmøte i slutten av oktober 1977 ble det knesatt i vedtektene at NOPEF ikke kunne yte økonomisk støtte til noe politisk parti.

Lars A. Myhre.
Foto: RA/Byarkivet i Stavanger

Sistnevnte forslag ble satt fram av Tom Nordahl på vegne av offshoreforeningen i borebedriften Morco Norge A/S; han visste godt hvor skoen trykket. Landsmøtet vedtok med klart flertall at det nye forbundet skulle "være en fri og uavhengig fagbevegelse" som ikke kunne yte økonomisk støtte til noe politisk parti. I praksis betydde det at landsmøtet sa nei til å bevilge penger til Arbeiderpartiet.

Dette var et viktig taktisk grep i en situasjon hvor LOs forhold til Arbeiderpartiet hadde vært og fortsatt var en anstøtssten i organisasjonskampen både i land- og offshorebasert oljeindustri.

Å legge forbundskontoret til Stavanger ga nærhet til bransjen og sentrale institusjoner, samtidig som det gjorde forbundet lettere tilgjengelig for medlemmene. Det var også Tom Nordahl som lanserte den ideen, som fikk tilslutning i LO-systemet.

Begge deler bidro til å skape distanse til LO, og til å gi NOPEF en mer selvstendig stilling. NOPEF kom også til å stå i opposisjon til LO i lønnspolitikken.
Like fullt følte LO-ledelsen seg forpliktet til å holde hånden over det nye forbundet. NOPEF var et prestisjeprosjekt som

SOLA RAFFINERITEKNIKER FORENING
S R T F

Sola, 22. mars 1976

Landsorganisasjonen i Norge
Distriktskontoret i Stavanger
Folkets Hus

4000 STAVANGER

Vedr. Organisasjonsforhold LO-SRTF

Viser til Deres brev av 30. des. 1975 ang. møte i LO-sekretariatet av 22. desember 1975.

Fredag 12. mars 1976 hadde SRTF Årsmøte. Avstemning om ovennevnte sak ga følgende resultat: Overveldende flertall for å stå utenfor LO-forbundet.

Herved gjøres De kjent med resultatet og dersom De vil informere LO's sekretariat, takker vi.

for SOLA RAFFINERITEKNIKER FORENING
S R T F

Leif Nylund

De ansatte på Shell-raffineriet på Sola sa nei til Kjemisk forbund og LO etter en avstemning på årsmøtet i 1976.

fikk ekstraordinær oppfølging og adgang til lønnsjusteringer utover ordinære rammer ved flere lønnsoppgjør. NOPEF prioriterte medlemmenes lønnsutvikling, forhandlet fram skreddersydde avtaler og fikk tidlig gjennomslag for prinsippet om harmonisering av lønns- og arbeidsvilkår i ulike deler av næringen. Dette ble en drivkraft i tarifforhandlingene og et viktig argument i verve- og agitasjonsarbeidet.

Shell-raffineriet på Sola var en viktig arena i organisasjonsdragkampen. *Foto: Norsk Oljemuseum*

«...hvordan LO kunne tape kampen...»

Dette er viktige momenter når vi skal forklare hvorfor og hvordan NOPEF – som startet med blanke ark, noen hundre medlemmer, et fåtall ansatte og begrensede ressurser for øvrig – i løpet av 1980- og 1990-årene klarte å snu fiasko til suksess for fagbevegelsen.

«I løpet av sine to første år tredoblet forbundet medlemstallet og framsto som en organisasjon som ikke lot noen mulighet være uprøvd for å sikre medlemmene gode lønns- og arbeidsvilkår – ikke engang tariffstridige aksjoner.»[54] Blant ansatte på raffineriene og i operatørselskap offshore fikk heller ikke NOPEF fotfeste i de første årene.

Ved overgangen til 1980-årene så det en stund ut til at NOPEF skulle lide samme skjebne som andre LO-forbund i oljeindustrien. Medlemstallet sto nesten stille i årene 1979-82, mens konkurrerende forbund som NOEMFO og ikke minst OFS seilte i medvind.

I 1984 slo Stavanger Aftenblad stort opp at LO hadde tapt organisasjonskampen. - Når det skal skrives fagforeningshistorie, må et av hovedspørsmålene bli hvordan LO kunne tape kampen i Nordsjøen, skrev avisen.[55] I 1983-84 var imidlertid NOPEF igjen på stigende kurs, etter noen magre år. Fra begynnelsen av 1984 til utgangen av 1988 ble medlemstallet fordoblet. Det var i disse årene NOPEF la grunnlaget for sin organisasjonssuksess, selv om OFS fremdeles var helt dominerende i operatørselskap offshore. Mens Landsorganisasjonens markedsandel var synkende og flere etablerte LO-forbund tapte terreng, utkonkurrerte nykommeren NOPEF etter noen år de andre fagorganisasjonene i oljevirksomheten. Ved årtusenskiftet hadde LOs oljearbeiderforbund fire ganger så mange medlemmer som OFS, og dobbelt så mange offshore.

Det store spørsmålet blir altså ikke hvordan LO kunne tape organisasjonskampen i oljeindustrien, men hvorledes NOPEF klarte å vinne kampen om oljearbeiderne.

Hvorfor NOPEF lykkes

NOPEF ble et fagforbund som i stor grad fungerte på medlemmenes premisser. Der forgjengere som Kjemisk forbund og Sjømannsforbundet ble oppfattet som byråkratiske og sentralstyrte organisasjoner, satset NOPEF på uformell arbeidsstil, tilgjengelighet og lav terskel ved forbundskontoret i oljehovedstaden Stavanger.

Tom Nordahl sa det slik: «NOPEF er et forbund som er etablert med henblikk på arbeiderne innen petroleumsindustrien. I dette forbundet har Nordsjø-arbeiderne direkte innflytelse; i Sjømannsforbundet var vi en minoritet med liten innflytelse.»[56]

Entusiasme var naturligvis en viktig forutsetning for å lykkes, ved siden av systematisk og seriøs tilnærming til arbeidsoppgavene. Forbundet fikk snart et nettverk av engasjerte, uredde og godt skolerte lokale tillitsvalgte som deltok aktivt i beslutningsprosessene.

Uten lederskikkelser som Lars A. Myhre, Tom Nordahl og Leif Sande, som brukte all sin tid på det nye fagforbundet, kunne resultatet blitt et annet. Den kontinuiteten som Myhre og Sande representerte, var viktig; de satt begge i NOPEF-ledelsen i mer enn to tiår.

I sum ble det skapt et miljø som medlemmene visste å verdsette. Det var som forbundets nestleder Leif Sande uttrykte det på landsmøtet i 1989: *–Byråkrati har aldri vært NOPEFs styrke, men vi har praktisert våre ritualer med hjerte og intuisjon.*

Det hører med til historien at en av NOPEFs hovedmotstandere i organisasjonskampen, NOGMF/NOEMFO, gikk konkurs i 1984, og at den andre, OFS, i perioder ble svekket av mange streiker, indre splittelse, lojalitetsproblemer og faneflukt.

Ulike årsaker til det som skjedde

→Fra 1974 og utover hadde tillitsvalgte fra de tre norske raffineriene og oljeselskapet Phillips jevnlig møter, der de også diskuterte etablering av et felles fagforbund. Samarbeidet i «oljegruppen» ble dominert av aktivister som ideologisk sto nærmere sine arbeidsgivere i oljeselskapene enn arbeider- og fagbevegelsen. I en viktig fase tok organisasjonsutviklingen i oljeindustrien farge av dette, selv om oljegruppen aldri ble noen fagforening.

→Fagbevegelsens organisasjonsproblemer i 1960- og 1970-årene hadde i stor grad sammenheng med den mektige internasjonale oljeindustriens manglende respekt for norsk arbeidslivs spilleregler, standarder og institusjoner. Ved å boikotte det etablerte arbeidslivssystemet bidro oljeselskapene til å hindre organisasjonsutviklingen og underminere arbeidsmiljøet. Fagbevegelsen kom ikke i posisjon til å forhandle om tariffavtaler så lenge oljeselskapene ble stående utenfor dette samarbeidet.

→ Oljeselskapenes policy representerte en trussel mot norske kjerneverdier som faglige rettigheter og arbeidervern. Fagbevegelsens framstøt ble motarbeidet og sabotert, hevdvunne rettigheter som organisasjonsfrihet og forsamlingsrett ble trampet på og tillitsvalgte utestengt og ydmyket. Ved oljeraffineriene på Slagentangen og i Sola engasjerte eierselskapene seg aktivt for å hindre at Kjemisk forbund skulle få tariffavtale. Offshore ble produksjonsplattformene et forbudt område for Sjømannsforbundets organisatorer, på samme måte som Arbeidsmandsforbundets representanter tidligere var blitt nektet adgang til de utenlandske boreriggene.

→Samtidig var det andre årsaker til at LO og de utvalgte forbundene mislyktes. LO hadde ikke lenger samme posisjon blant

folk som i den første etterkrigstiden. Noen hevdet at Landsorganisasjonens og forbundenes talsmenn var blitt arrogante og udemokratiske. Det tette forholdet til Arbeiderpartiet ble sterkt kritisert av mange. Tilliten var svekket, medlemsveksten holdt på å stagnere og det ble dannet fagforeninger uten tilknytning til arbeiderbevegelsen. Ikke minst på Mongstad var holdningen til fagbevegelsen aggressiv og fiendtlig. Der ble Kjemisk forbunds forening utkonkurrert av den nystartede YS-foreningen NOGMF.

→Mange av dem som begynte i oljeindustrien, hadde annen bakgrunn og kompetanse enn tradisjonelle industriarbeidere. En god del av pionerne var maskinister og styrmenn, andre hadde ingeniørutdannelse eller annen bakgrunn. De identifiserte seg ikke uten videre med arbeiderbevegelsens verdier, og hadde andre krav til fagorganisering og tariffbetingelser.

→Sjømannsforbundet har, kanskje litt ufortjent, fått mye av skylda for fagbevegelsens organisasjonsnederlag i oljeindustrien, enda forbundet vant viktige delseire. Finansdepartementets innføring av sjømannsskatt på norske flyterigger i 1973 skapte lønnsforskjeller som kanskje fikk like stor innflytelse på organisasjonsutviklingen offshore som fagbevegelsens prøving og feiling. Typisk nok startet forløperen til Ekofisk-komiteen som en protestaksjon mot sjømannsskatt.

→Organisasjonskampens store taper var Kjemisk forbund. NKIF var ikke godt nok forberedt til å møte utfordringene i den nye næringen. Tidligere forbundsleder Olav Støylen har innrømmet at NKIFs avtale- og organisasjonstilbud ikke var tilstrekkelig tilpasset arbeidstakergrupper med høgere kompetanse. NKIF var i første rekke en organisasjon for tradisjonelle fagarbeidere og kom til kort i oljeindustrien som rekrutterte et videre spekter av arbeidstakere.

→NOPEF ble bygd opp og utformet av og for medlemmene, med lederskikkelser som hadde førstehånds kjennskap til forholdene og var sterkt personlig engasjert i prosjektet de sto i spissen for.

→Etter Olav Støylens oppfatning kunne og burde LO ha brukt større ressurser i organisasjonsarbeidet i oljeindustrien på et tidligere tidspunkt. - Skulle forbundene hatt en sjanse til å lykkes i den første fasen, måtte vi fått sterkere støtte og oppbakking av LO, konkluderer Støylen i 2016.[57] Selv da NOPEF skulle kjøres fram som fagbevegelsens spydspiss, var LOs organer sparsommelige med å yte startkapital og økonomiske tilskudd.[58] I ettertid ser vi at Leif Haraldseth og ledersjiktet i LO, i likhet med ledelsen i flere fagforbund, undervurderte oljeindustrien som motpart i de første årene. I det lange løp var det likevel LOs faglige tyngde, makt og innflytelse som ble utslagsgivende i organisasjonskampen.

NOTER

[1] «Esso-raffineriet på Slagentangen – et industrieventyr gjennom 50 år», utgitt av Esso Norge, 2011, s 88.
[2] «Esso-raffineriet på Slagentangen – et industrieventyr gjennom 50 år», s 89.
[3] Essos jubileumsbok, s.89
[4] Se jubileumsboka, s 89.
[5] Telefonintervju med Bent Arne Iversen-Ottne, tidligere klubbleder, 28. januar 2016.
[6] Johansen, Terje: NOPEFs historie, 2009, s 242. Se og årsberetningen for SRTF 1974-75. SRTFs arkiv.
[7] Johansen, s 242.
[8] Telefonintervju med Per Egil Gjervik 29. februar 2016.
[9] Et av de første formelle møtene fant sted 14.-17. november 1974. Årsberetning SRTF 1974-75. SRTFs arkiv.
[10] Møtet ble holdt 18.-20. oktober 1974. SRTFs arkiv.
[11] Referat fra kurs på Lundvang motell, Moi 18.-20. oktober 1974, skrevet av Alf B. Sand og Agnar Vatle fra Rafinor-foreningen. SRTFs arkiv.
[12] Referat fra Moi-møtet, undertegnet av G. Kolstad, T. Westrum og T. Lund m fl. SRTFs arkiv.
[13] Brev fra forbundssekretær Olav Støylen til Per E. Gjervik den 20. mai 1975. SRTFs arkiv.
[14] Brev fra Per E. Gjervik til Olav Støylen den 27. mai 1975. SRTFs arkiv.
[15] SRTFs årsberetning 1975. SRTFs arkiv.
[16] Forslag fra SRTFs organisasjonsutvalg (John Kvassheim og Leif Nylund) 11. september 1975. SRTFs arkiv.
[17] Referat fra møter 8. og 27.oktober 1975. SFTFs arkiv.
[18] Udatert referat fra fellesmøte, sannsynligvis i siste halvdel av november eller i desember 1975. Undertegnet Leif Nylund, SRTF. SRTFs arkiv.
[19] Referat fra møtet med tre fagforbund i Oslo 21. november 1975. SRTFs arkiv.
[20] LOs distriktssekretær Arne Li informerte SRTF 30. desember 1975 . SRTFs arkiv.
[21] Referat fra LO-møtet, skrevet av Per E. Gjervik. SRTFs arkiv.
[22] Fra SRTF deltok Per Egil Gjervik, Leif Nylund og Wilhelm Trodahl; fra Raf-Tek: Agnar Vatle, Arvid Andersen, J. Bratten, H. Strøm og A. B. Sand; og fra Esso-foreningen: S. Solberg, O. Førum, J. Iversen, A.E. Røed, P. Gjessing og K. Arnesen.
[23] Brev fra SRTF til LOs distriktskontor i Stavanger 22. mars 1976. SRTFs arkiv.
[24] Referat fra samarbeidsmøtet på Sola 2.-4. april 1976. SRTFs arkiv.
[25] Brev til NITO, sendt i forbindelse med konferansen 2.-4. april 1976. Brevet er undertegnet av Agnar Vatle fra Rafinor Raffineriteknisk Forening (Raf-Tek), Øyvind Krovik fra Ekofisk-komiteen, Leif Nylund fra SRTF og Paul Gjessing fra Esso-foreningen. SRTFs arkiv.
[26] Karl Kolstad: Da oljealderen kom til Nordhordland i Svart gull, rød flamme, 2002, s 129-130.
[27] Bergens Arbeiderblad 30. oktober 1974.
[28] Morgenavisen 5. november 1974.
[29] Berges Arbeiderblad 8. februar 1975. Avisinnlegget er undertegnet av Agnar Vatle og fire andre styremedlemmer.
[30] Bergens Arbeiderblad 8. februar 1975.
[31] Olav Støylen i intervju 1. februar 2016.
[32] Telefonintervjuer med Lendy Stormark, februar 2016.
[33] I følge Lendy Stormark hørte både Vatle og flere av de andre i styret hjemme på høyresiden i det politiske landskapet.
[34] Referater fra styremøter i Raf-Tek 5. og 18. august 1976. SRTFs arkiv.
[35] Johansen, 2009, s 41
[36] Smith-Solbakken, Marie: Oljearbeiderkulturen. Historien om cowboyer og rebeller, 1996, s 110
[37] Smith-Solbakken, 1996, s 115
[38] Rogalands Avis, 13. januar 1973.
[39] Johansen, 2009, s 27
[40] Johansen, 2009, s 28
[41] Se Arbeiderhistorie for Rogaland 2002, « Sjømannsforbundet møte veggen».
[42] Halvorsen, Terje: Norsk Sjømannsforbunds historie, bind 2, 2007, s 212
[43] Smith-Solbakken, Marie: Fagbevegelsen i norsk oljevirksomhet 1966-1977, 1989, s 192-193
[44] Smith-Solbakken, 1989, s 195
[45] Brev fra Finansdepartementet til Boreriggeierforening 12. oktober 1973. Norges Rederiforbunds arkiv.
[46] Protokoll fra personalmøtene 10. og 17. november 1973, og fra et komitemøte 24.november 1973. Ekofisk-komiteens arkiv.
[47] Protokoll fra møte 24. november 1973. Ekofisk-komiteens arkiv. Se også Ekofisk-komiteen 30 år, 2004.
[48] http://www.kulturminne-ekofisk.no/modules/module_123/templates/ekofisk_publisher_template_category_2.asp?strParams=8%233%23%23&iCategoryId=1072&iInfoId=0&iContentMenuRootId=&strMenuRootName=&iSelectedMenuItemId=1579&iMin=452&iMax=453
[49] Johansen, 2009, s 45.
[50] Øyvind Krovik i orientering til medlemmene 9. september 1976. SRFTs arkiv.
[51] Forsøk på å få til en tilsvarende organisasjonsløsning ved Shell-raffineriet førte imidlertid ikke fram.
[52] Johansen, 2009, s 93.
[53] Johansen, 2009, s 12.
[54] Johansen 2009, s 10 og 138.
[55] Stavanger Aftenblad 3. oktober 1984.
[56] Johansen 2009, s 103.
[57] Telefonintervju med Olav Støylen, februar 2016.
[58] Se Johansen 2009, s 104

Oil and union don't mix, var den internasjonale oljeindustriens holdning da den etablerte seg her i landet. Norske oljearbeidere skjønte tidlig at de måtte organisere seg, hvis de skulle få innflytelse over egen arbeidssituasjon, men det skulle ta tid før brikkene falt på plass. Dette bildet fra Statfjord-feltet er tatt tidlig i 1980-årene.
Foto: Statoil.